'IL-LHUD' FL-EVANĠELJU SKONT SAN LUQA U FL-ATTI TAL-APPOSTLI (3)

Rev. Dr Martin Micallef ofm cap

Fit-tieni parti ta' din is-serje ta' artikli fuq it-tema tal-Lhud fl-Evanġelju skont San Luqa u fl-Atti tal-Appostli, bdejna naraw xi raġunijiet li għalihom dan l-awtur kiteb mhux biss l-Evanġelju imma wkoll it-tieni volum, jiġifieri l-Atti tal-Appostli. Tajna bosta teoriji kif inhuma ppreżentati minn studjużi differenti u rajna li dawn il-pożizzjonijiet ilkoll għandhom

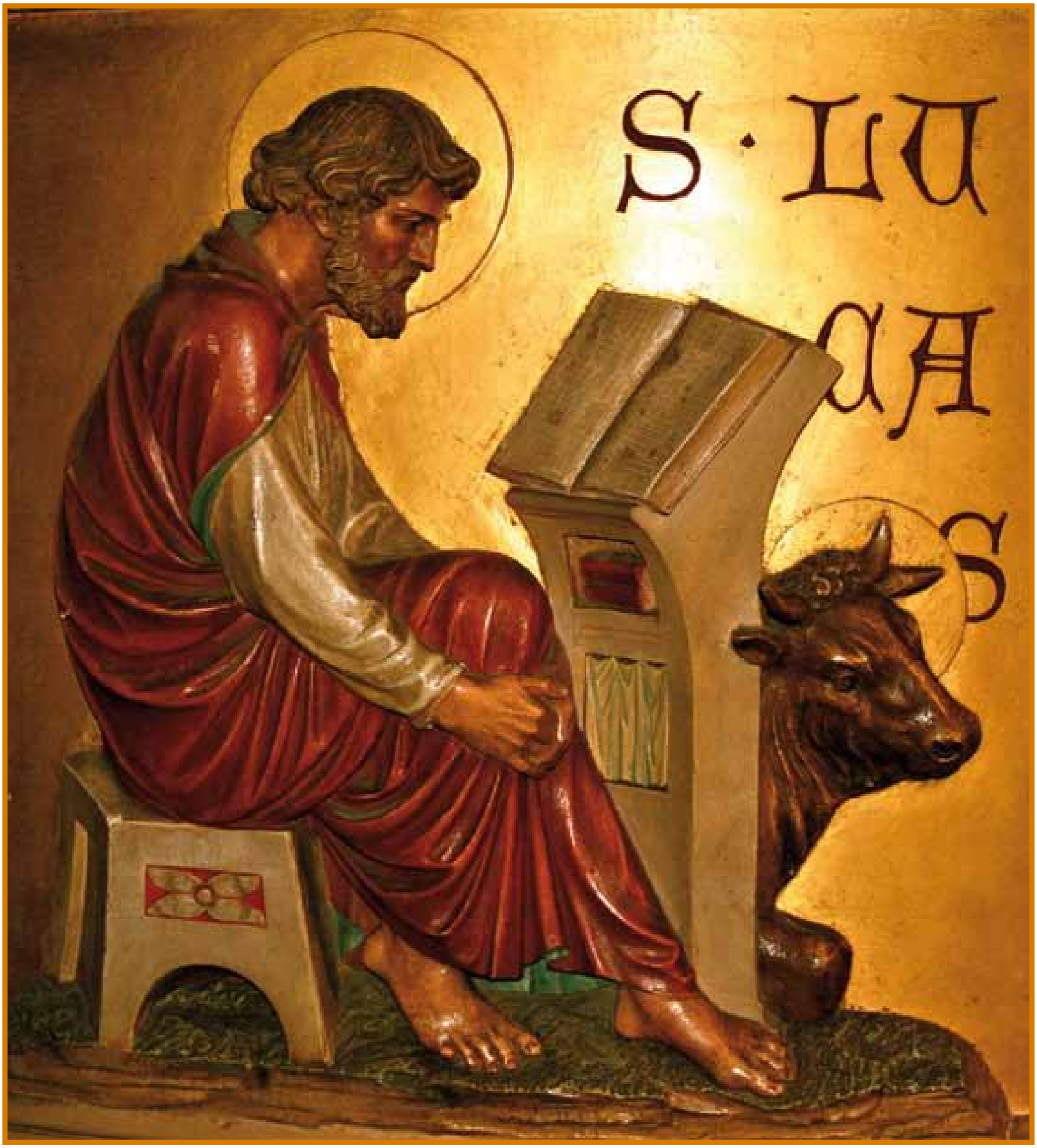

il-punt dgħajjef tagħhom. F'din it-tielet u l-aħħar parti sejrin inkomplu nippruvaw inwieġbu għall-mistoqsija l-għala dan l-Evanġelista kiteb l-Atti tal-Appostli. It-tweġiba għal din il-mistoqsija tista' tkompli tgħinna nagħrfu l-mod kif dan l-Evanġelista jevalwa lil-Lhud fiż-żewġ volumi li kiteb: Luqa-Atti.

Id-Dewmien tal-*Parousia*

Fl-1957, H. Conzelmann ippubblika ktieb importanti ħafna fuq San Luqa li ġie tradott bl-Ingliż u ppubblikat fl-1960.[1] Dan il-ktieb fetaħ perspettivi ġodda fuq l-istudji ta' Luqa-Atti, speċjalment permezz tal-pożizzjoni li ppreżenta, dik li l-knisja li għaliha kiteb San Luqa kienet qed taffaċja kriżi fit-tmiem l-ewwel seklu minħabba li t-tieni miġja ta' Kristu, il-*Parousia,* li tant kienet mistennija, fil-fatt kienet għadha ma seħħitx.

Conzelmann kien tal-fehma li minħabba din is-sitwazzjoni ta' diżappunt, San Luqa 'konxjament' irreveda t-tradizzjoni li sab minn kitbiet li kitbu dawk ta' qablu. Dan għamlu

billi elimina dawk ir-referenzi għall-aspettattiva imminenti tat-tmiem id-dinja u t-tieni miġja ta' Kristu.

F'dan is-sens, għal San Luqa, il-*Parousia* ma kinetx xi ħaġa li l-insara kellhom ikomplu jistennew malajr, iżda biss xi ħaġa li kellha sseħħ f'futur indeterminat fil-bogħod. Minħabba f'hekk, San Luqa bħala teologu issostitwixxa it-twemmin fl-*eskatoloġija* għal twemmin fl-*istorja tas-salvazzjoni*, li huwa qasam fi tliet żminijiet differenti. L-ewwel, iż-żmien tat-Testment il-Qadim li kien jinkludi lil Ġwanni l-Battista. It-tieni, iż-żmien ta' Kristu. It-tielet, iż-żmien tal-Knisja. Conzelmann wera li l-fatt li San Luqa kiteb l-Atti tal-Appostli f'forma ta' storja tal-Knisja Ewlenija kien parti minn dan il-proċess li fih ried jagħti tifsira għad-dewmin tal-*Parousia.*

Meta wieħed jevalwa l-pożizzjoni ta' Conzelmann bla dubju ta' xejn se jsib elementi ta' verità, iżda l-pożizzjoni tiegħu li d-dewmien tal-*Parousia* fissret kriżi li messet biss il-Knisja li għaliha San Luqa kien qed jikteb hija xi ħaġa li tmur 'il hemm minn kull evidenza. San Pawl, li kiteb l-Ittri tiegħu daqs 30 jew 40 sena qabel Luqa, diġà jidher li kien iċċaqlaq mill-pożizzjoni li hu u l-insara ta' żmienu kienu qed jistennew it-tieni miġja ta' Kristu fi żmien meta huma jkunu għadhom ħajjin,[2] għall-pożizzjoni li fiha huwa jkun diġà miet qabel isseħħ il-*Parousia.*[3]

Dan ma jfissirx li San Luqa ma kienx preokkupat b'din il-ħaġa. Meta wieħed jaqra ż-żewġ volumi ta' San Luqa jinduna li hemm evidenza kbira li tissuġġerixxi li hu kien konxju tad-dewmin tat-tieni miġja ta' Kristu u li hu irranġa xi tradizzjonijiet li sab biex iwieġeb għal din il-ħaġa. Minkejja dan, fl-istess kitbiet ta' San Luqa, wieħed isib ukoll evidenza qawwija oħra li twassal għal direzzjoni opposta li tissuġerixxi li t-Tmiem huwa imminenti u li wieħed għandu jieħu din il-ħaġa bl-akbar serjetà. Hekk, per eżempju, turi l-parabbola tal-ħalliel li jiġi bil-lejl u l-qaddejja li jishru.[4]

L-Awtur u l-Qarrejja Tiegħu

Meta nqisu t-teorija ta' Conzelmann u ta' dawk li ppreżentajna diġà fit-tieni parti ta' din is-serje ta' artikli ninnutaw, li waħda mid-dgħufijiet ta' dawn it-teoriji hija li dawn donnhom ma ppurvaw isaqsu xejn dwar l-udjenza li għaliha kien qed jikteb San Luqa. Id-daħla tal-Evanġelju ta' San Luqa (Lq 1,1-4) turina li Luqa-Atti kien qed jikteb qabel xejn lil ċertu Teofilu, li huwa jiddeskrivih bħala xi ħadd li kien diġà 'tgħallem' (bil-Grieg: *katecheo)* it-twemmin nisrani.

Jidher li din il-kelma – *katecheo* - tirreferi għal xi tip ta' tagħlim jew struzzjoni mogħtija lil xi ħadd li kien ingħaqad mal-Knisja. L-għan ta' dan kien li jagħti "ċertezza" [bil-Grieg: *asphaleia*][5] (Lq 1,4) lil Teofilu "dwar il-ġrajjiet li seħħew fostna" (1,1). Mela mhux biss il-*passat,* imma wkoll il-ġrajjiet jew iċ-ċirkustanzi

preżenti, kellhom bżonn ta' interpretazzjoni. F'kelma oħra, il-frażi "li seħħew fostna" hawn tilħaq ukoll iż-żmien li fih kien qed jgħix u jikteb dan l-Evanġelista.

L-espressjoni "li seħħew fostna" hija fil-forma passiva. Fl-idjoma biblika, din il-forma grammatikali turi li s-suġġett tal-azzjoni huwa l-Mulej Alla nnifsu. Mela, l-espressjoni "li seħħew fostna" tfisser "realtajiet li l-Mulej temm fostna." In-narrattiva, għalhekk, hija dwar il-mod kif il-Mulej Alla temm il-wegħdiet tiegħu sal-mument preżenti meta San Luqa kien qed jikteb l-Atti tal-Appostli.

Il-mistoqsija tibqa': għaliex kien hemm bżonn li San Luqa jagħti "ċertezza" lil Teofilu? U kif narrativa miktuba "ħaġa b'ħaġa" (v.3) kellha tagħmel dan? Huwa proprju hawn li San Luqa jipprovdilna ħjiel importanti li permezz tiegħu nistgħu nifhmu dak li kiteb.

Fil-ktieb tiegħu dwar San Luqa, Robert Maddox,[6] jinnota li hemm żvilupp sostenibbli fuq it-tema ta' "Iżrael u l-Ġentili/Pagani" mill-ewwel Kapitlu tal-Evanġelju skont San Luqa sal-Kapitlu 28 tal-Atti tal-Appostli. Maddox jiddefendi l-pożizzjoni li dan iseħħ minħabba li l-Ewlenin Insara, li kienu magħmula kemm mil-Lhud kif ukoll mill-Ġentili, kienu l-mira ta' kritika u attakk minn Lhud oħra li baqgħu m'aċċettawx lil Ġesù bħala l-Messija, u li kienu tefgħu f'dubbju kemm l-Insara kienu tassew parti mill-poplu ta' Alla.

Quddiem din l-oppożizzjoni, jista' jagħti l-każ li xi wħud mill-Insara bdew jiddubidaw il-pożizzoni tagħhom. Il-problema kienet sempliċi imma profonda. Il-wegħdiet ta' Alla saru lill-poplu ta' Iżrael permezz ta' Abraham. Jekk il-poplu storiku issa ma kienx jippossiedi aktar il-barkiet imwiegħda minn Alla

għaliex dawn għaddew għand xi ħadd ieħor, dan x'implikazzjonijiet għandu fuq il-fedeltà ta' Alla lejn il-wegħdiet tiegħu? F'kelma oħra, il-Mulej Alla kien ittradixxa l-poplu tiegħu u l-kelma tiegħu stess? U jekk il-Mulej Alla ma baqax fidil lejn Iżrael, il-poplu tiegħu, kemm kien aktar faċli li issa jitradixxi lill-Ġentili? Il-problema mela li San Luqa jindirizza fin-narrativa tiegħu kienet waħda dwar Alla.

Billi rrakkonta "ħaġa b'ħaġa" (1,3) dak li kien seħħ, San Luqa donnu ried juri li l-Mulej Alla l-ewwel temm il-wegħdiet tiegħu mal-poplu ta' Iżrael, u mbagħad huwa wessa' l-wegħdiet tiegħu lill-Ġentili. Għalhekk, minħabba li l-Mulej Alla wera kemm tassew kien fidil lejn il-Lhud, il-kelma tiegħu li waslet għand il-Pagani kienet ukoll kelma ta' min joqgħod fuqha.

Storiku-Apoloġetiku

Huwa hawn li nistgħu naslu biex nifhmu l-importanza tal-espressjoni "deherli li għandi niktiblek kollox *ħaġa b'ħaġa*" (1,3), espressjoni li San Luqa jinkludiha fil-bidunett tal-Evanġelju huwa u jindirizza lil Teofilu li lilu ndirizza l-kitba tiegħu.

Fid-dawl ta' din il-konklużjoni nistgħu ngħidu li San Luqa huwa storiku apoloġetiku ta' sura speċjali. Huwa medd għonqu sabiex ikompli jikteb l-istorja biblika fl-Atti tal-Appostli, mhux biex jiddefendi l-moviment nisrani kif ħasbu xi wħud mill-istudjużi li diġà għamilna referenza għalihom fit-tieni parti ta' din is-serje ta' artikli. Minflok, San Luqa kien pjuttost qed jiddefendi l-mod kif il-Mulej Alla ħadem fl-istorja tas-salvazzjoni.

San Luqa għamel dan billi wera kif l-istorja ta' Ġesù Kristu ssib l-għeruq tagħha f'dik ta' Iżrael, u billi wera kif Alla kien żamm il-wegħdiet tiegħu ma' Iżrael. Filwaqt li għamel dan, San Luqa serraħ moħħ il-qarrejja Ġentili li għalihom kien qed jikteb li huma jistgħu jafdaw fil-fedeltà tal-Kelma ta' Alla lejhom ukoll.

Din il-pożizzjoni tgħinna nifhmu l-elementi differenti li nsibu f'Luqa-Atti fir-rigward tat-trattament tal-Lhud. Fiddawl ta' dawn, per eżempju, nistgħu nifhmu l-importanza li San Luqa jagħti lill-aspett Lhudi fil-ħajja ta' Ġesù u fil-ħajja ta' tant figuri oħra twajba li jintroduċi fin-narrattiva. F'kelma oħra, dan kollu jispjega tant pożizzjonijiet pożittivi u favur il-Lhud li nsibu fiż-żewġ volumi ta' San Luqa.

Fl-istess ħin, din l-istess pożizzjoni tgħinna nifhmu wkoll in-numru ta' orakli ta' ġudizzji li Ġesù jtenni kontra l-Lhud u l-belt ta' Ġerusalemm, kif ukoll dwar ir-rwol tal-mexxejja Lhud fil-mewt ta' Ġesù.

Jekk aħna korretti fil-konklużjoni tagħna, mela, nistgħu ngħidu li l-għan li għalih inkitbu Luqa-Atti huwa biex juru l-kontinwità li hemm bejn il-moviment nisrani u t-tamiet tal-poplu Lhudi. Fl-istess ħin, dawn il-kitbiet joffru wkoll spjegazzjoni għaliex dawn il-wegħdiet ma seħħewx mal-poplu ta' Iżrael. L-għan ewlieni ta' Luqa-Atti, huwa li jagħti lill-qarrejja oriġinali 'ċertezza' li l-messaġġ nisrani li huma kienu semgħu u laqgħuh, huwa wieħed validu u veru.

Għal dan il-għan, San Luqa kellu jirrakkonta kemm l-istorja ta' Ġesù, kif ukoll l-istorja tax-xhieda tal-knisja li kienet waslet is-salvazzjoni lil dawk kollha li semgħuha u laqgħuha. It-tema ewlenija f'Luqa-Atti, mela, hija waħda li tgħin lill-Knisja, magħmula kemm mil-Lhud kif ukoll mill-Ġentili, li hija kienet f'kontinwità mal-pjan tas-salvazzjoni ta' Alla bħalma kien muri fl-Iskrittura. Ġesù hu l-Messija, u l-Knisja hija l-poplu ta' Alla, minkejja li ħafna mill-poplu Lhudi kien falla milli jemmen f'Ġesù.

Konklużjoni

L-iżvilupp tat-tema tal-Lhud f'Luqa-Atti, mela, teskludi kull idea li l-Lhud ġew imwarrba kompletament f'dawn iż-żewġ volumi. Il-Knisja li għaliha kien qed jikteb San Luqa kienet waħda magħmula mil-Lhud u mill-Pagani. Dan ma jfissirx li San Luqa ma approvax l-idea ta' ġudizzju fuq Iżrael. Dan hu indikat b'mod ċar f'punti differenti tal-Evanġelju.[7] Dan jidher ukoll fl-Atti bl-aħħar kwotazzjoni ta' San Pawl minn Isaija 6. San Luqa wera li dawk li ġew wara Ġesù xandru l-istess wegħda ta' salvazzjoni għall-bnedmin kollha, mhux biss għal dawk li bi dritt kienu jagħmlu parti mill-poplu ta' Alla, imma lil kulħadd. L-espressjoni l-aktar ċara ta' din it-tema hija l-missjoni tal-Knisja lejn il-pagani li tiddomina n-narrativa tal-Atti. Il-konverżjoni tal-Ġentili hija l-eżempju l-aktar

ċar tal-konvinzjoni ta' San Luqa li l-bnedmin kollha "isalvaw permezz tal-grazzja tal-Mulej Ġesù" (Atti 15,11).

San Luqa qatt ma qata' qalbu mit-"tama ta' Iżrael" (Atti 28,20). Bħalma jagħmel fl-Evanġelju, hekk ukoll fl-Atti, dan l-awtur jirreżisti milli jwarrab għal kollox lil-Lhud b'mod totali. Fl-ewwel parti tal-Atti, huma l-mexxejja reliġjużi Lhud li jagħmlu reżistenta lill-appostli bħalma għamlu qabel lil Ġesù nnifsu. Il-poplu jikkonverti b'numri kbar bħala tweġiba għall-predikazzjoni tal-appostli.

San Luqa, fil-fatt, jinnota l-progress fil-mod kif il-komunità nisranija tal-bidu baqgħet tikber bl-eluf[8] u kif din kienet magħmula mil-Lhud.[9] F'kelma oħra, parti kbira tal-poplu Lhudi sar parti mill-poplu l-ġdid ta' Alla f'Ġerusalemm. Saħansitra fil-Pentekoste, in-numru ta' dawk li kkonvertew kien jinkludi bosta pellegrini Lhud mid-Diaspora.[10] Hekk ukoll meta San Pawl beda l-missjoni tiegħu, b'mod konsistenti huwa l-ewwel mar għand Lhud oħra fis-sinagogi tagħhom biex ixandrilhom lil Kristu.[11] Saħansitra, l-aħħar xena tal-Atti tintemm billi tippreżenta lil San Pawl jippriedka lil Kristu Ġesù lill-mexxejja Lhud f'Ruma.

San Luqa, mela, juri kif mhux il-Lhud kollha, imma biss xi wħud mil-Lhud irrifjutaw il-messaġġ tal-Evanġelju. Bosta Lhud ingħaqdu mal-moviment nisrani. L-oppożizzjoni ma ġietx mill-poplu kollu imma biss min-naħa ta' "xi wħud" (Atti 19,9), anke jekk l-espressjoni "xi wħud" xi drabi tidher li qed tirreferi għall-biċċa l-kbira tal-poplu.[12]

San Luqa għalhekk ma jqisx lil Iżrael b'mod monolitiku bħala ħażin jew bħala poplu li ma emminx. Bil-kuntrarju, l-evidenza tissuġġerixxi li San Luqa jenfasizza l-qasma fil-poplu ta' Iżrael bi tweġiba għal Ġesù u l-messaġġ tiegħu mxandar mid-dixxipli tiegħu.

Referenzi

1 Ara H. Conzelmann, *The Theology of St Luke*, London 1960.

2 Ara 1 Tess 4,14; 1 Kor 15,51.

3 Ara Fil 1,23.

4 Ara Lq 12,39-40.

5 It-Tielet Edizzjoni tal-Bibbja tal-*Għaqda Biblika Maltija* ittraduċit din il-kelma bħala "verità."

6 Ara Robert Maddox, *The Purpose of Luke-Acts*, Edinburgh 1982.

7 Ara Lq 13,1-9; 19,11-27.41-44; 20,9-18; 21,20.

8 Ara Atti 2,41; 4,4.

9 Ara Atti, 2,41.47; 4,4; 5,14; 6,1.7.

10 Ara Atti 2,5-11.

11 Ara, per eżempju, Atti 13,5; 14,1.

12 Ara Atti 17,5; 18,6.